

ZAVOD
REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA SOLSTVO

PROTOKOLI ZA RAVNANJE

Medvrstniško nasilje

Protokol za ravnanje ob zaznavi in
obravnavi medvrstniškega nasilja v
vzgojno-izobraževalnih zavodih

**KAKOVOST
V VZGOJI IN
IZOBRAŽEVANJU**

Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih

Doroteja Lešnik Mugnaioni, mag Ingrid
Klemenčič, dr. Katja Filipčič, dr. Erika
Rustja, Tanja Novakovič

**Publikacijo iz leta 2014 je leta 2022 dopolnila
redakcijska skupina:**

mag. Renata Zupanc Grom, dr. Branko Slivar,
dr. Zora Rutar Ilc, Zavod RS za šolstvo
dr. Simon Slokan, Inšpektorat RS za šolstvo

Jezikovni pregled:
Mira Turk Škraba

Oblikovanje in grafična priprava:
Matjaž Tomažič

Izdal in založil:
Zavod RS za šolstvo

Predstavnik:
Vinko Logaj

Urednica:
Zvonka Kos

Spletna izdaja
Ljubljana, 2023
Publikacija je dosegljiva na:
www.zrss.si/pdf/protokol_medvrstnisko_nasilje.pdf

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 161203715

ISBN 978-961-03-0799-0 (PDF)

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

NAČRT ZA
OKREVANJE
IN ODPORNOST

Financira
Evropska unija
NextGenerationEU

Izdajo publikacije sofinancira Ministrstvo za
vzgojo in izobraževanje v okviru projekta
Analitsko središče, ki se financira z evropskimi
sredstvi za okrevanje in odpornost.

Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih

VSEBINA

Predgovor	6
Uvod	8

1	O MEDVRSTNIŠKEM NASILJU	10
	Definicija medvrstniškega nasilja	11
	Žrtve, povzročitelji, opazovalci	11
	Dinamika medvrstniškega nasilja	14
	Oblike nasilja med vrstniki	16
	Nasilje nad otroki, ki pripadajo ranljivim družbenim skupinam	17
	Pogosti znaki medvrstniškega nasilja in kako ga pri otroku prepoznati	18
	Najpogostejši znaki in vedenja pri žrtvah medvrstniškega nasilja	19
	Nekaj vedenj povzročiteljev medvrstniškega nasilja	20
	Ogroženost otroka zaradi medvrstniškega nasilja	20
	Načela obravnave medvrstniškega nasilja	20
	Ravnanje ob zaznavi medvrstniškega nasilja	23
	Zaznava nasilja	23
	Ravnanje (intervencije)	24
	Shema ravnanj ob medvrstniškem nasilju	25
	Takojšnja intervencija	26
	Procesna intervencija	28
	Tim	28
	Delo z žrtvijo	30
	Delo s povzročiteljem	31
	Delo z opazovalci	32
	Delo s starši	33
	Sodelovanje z drugimi organi	34
	Preventivne dejavnosti na področju medvrstniškega nasilja	36
	Sklep	38
	Viri	39

2

PROTOKOL ZA RAVNANJE OB ZAZNAVI IN OBRAVNAV MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH ZAVODIH

40

Vsebina protokola in opredelitev izrazov	41
Ukrepanje ob zaznavi medvrstniškega nasilja	42
Takojšnja intervencija	42
Procesna intervencija	43
Grafični prikaz protokola	44
Sodelovanje z drugimi organi in organizacijami	45
Obveščanje	45
Sodelovanje predstavnikov drugih organov in organizacij v timu	45
Odgovornost za izvajanje protokola	45

PREDGOVOR

»Temeljna demokratična pravica otroka je, da se počuti v šoli varnega, da so mu prihranjeni zatiranje in ponavljajoča se, namerna ponižanja, ki so sestavni del medvrstniškega nasilja.«
(Olweus 1999, v Pečjak 2014)

PROTOKOL ZA RAVNANJE OB ZAZNAVI IN OBRAVNAVI MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA v vzgojno-izobraževalnih zavodih je nastal z namenom, da zaposlenim v javnih vzgojno-izobraževalnih zavodih in zasebnih vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki izvajajo javno veljavni program, pomaga bolje razumeti pojav nasilja med vrstniki ter se ustrezno in učinkovito odzivati oziroma ukrepati ob zaznavi medvrstniškega nasilja, še posebno v primerih hujših oblik nasilja.

Delovna skupina, imenovana na Zavodu RS za šolstvo, je pred pripravo protokola opravila analizo *Smernic za analizo, preprečevanje in obravnavo/obvladovanje nasilja v šolskem prostoru*, ki jih je leta 2004 pripravila komisija za analizo problematike nasilja v slovenskem šolstvu. Izkazalo se je, da so pred dobrim desetletjem zapisana načela spoprijemanja z nasiljem v šolskem prostoru še vedno aktualna in uporabna. Enotno pa smo bili v skupini mnenja, da se bo s pojavom medvrstniškega nasilja v prihodnje treba soočiti bolj učinkovito in sistematično.

Tako je nastal dokument, sestavljen iz dveh delov: protokola za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih ter uvodnega besedila – podpore protokolu, ki bolj poglobljeno, z dodatno razlago in konkretnimi primeri pojasnjuje ključne vidike obravnave nasilja med vrstniki¹ v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

V dokumentu so opredeljeni izrazoslovje in ključni pojmi, ki se uporabljajo na tem področju, našteje in opisane so najpogostejše in najbolj aktualne oblike nasilja med vrstniki, predstavljeni so znaki, po katerih lahko prepoznamo pojav medvrstniškega nasilja, opisana so načela obravnave medvrstniškega nasilja ter ravnanje ob njegovi zaznavi. Zapisana so tudi navodila, ki zapo-

1 Poimenovanja za osebe so pisana v moški slovnični obliki in so mišljena kot nevtralna oblika za ženske in moške, razen kjer je to zaradi vsebine ali konteksta opredeljeno drugače.

slene v vzgojno-izobraževalnih zavodih usmerjajo pri takojšnjem ukrepanju ob zaznavi nasilja in opredeljujejo, koga obveščamo v takih primerih, katere informacije zapišemo v zapis zaznave nasilja, kakšno naj bo nadaljnje ravnanje, kdo oblikuje tim, kakšne so vloge posameznih strokovnih delavcev v timu, kdo dela z žrtvijo, povzročiteljem, opazovalci in starši in kako ter v katerih primerih je potrebno sodelovanje z zunanjimi institucijami.

Predstavljena načela obravnave in ukrepi takojšnje intervencije ob zaznavi medvrstniškega nasilja so namenjeni ne le strokovnim delavcem, pač pa vsakemu delavcu vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki je pri otroku² opazil spremembe, ki bi lahko bile posledice medvrstniškega nasilja, ali mu je otrok zaupal, da preživlja nasilje vrstnikov, ali ima informacijo o nasilju tretje osebe ali pa je bil sam priča medvrstniškemu nasilju.

Publikacija vsebujejo smernice, usklajene z nacionalnimi zakonskimi podlagami in podzakonskimi akti vzgoje in izobraževanja na predšolski, osnovnošolski ter srednješolski stopnji. Ne gre torej za nov obvezujoč pravni akt, ki bi vzgojno-izobraževalne zavode še dodatno obremenil z novimi nalogami in s tem morebiti hromil njihovo osnovno delo. Smernice izhajajo iz dejstva, da se vsak vzgojno-izobraževalni zavod sooča z različnimi oblikami nasilja in da se je dolžan odzvati nanasilje, da pa zaposlenim manjkajo strokovne usmeritve na zelo konkretni ravni, kako se uspešno spopadati z njim. Zaposlenim v vzgojno-izobraževalnih zavodih gradivo ponuja možnost smiselne uporabe tega protokola, prilagojenega tako stopnji in vrsti vzgojno-izobraževalnega zavoda kot tudi drugim dejavnikom, kot so npr. vzroki in motivi za nasilje, dinamika nasilja, posledice, starost vpletenih in stopnja ogroženosti žrtve.

Pripravljenost in sposobnost strokovnih delavcev za jasno obravnavo vsakega pojava nasilja v vzgojno-izobraževalnem zavodu pomembno vpliva tudi na učinkovito preprečevanje medvrstniškega nasilja. Vsak vzgojno-izobraževalni zavod naj bi oblikoval svojo strategijo preprečevanja in obravnave nasilja, zato priporočamo smiselno umestitev tega protokola v dokumente, v katerih vzgojno-izobraževalni zavodi opredeljujejo preventivno dejavnost, vzgojno delovanje in ukrepanje ob kršitvah internih pravil.

Zavedamo se, da je obravnava posameznih primerov medvrstniškega nasilja lahko od primera do primera različna, pa vendar obstajajo nekatere splošne zakonitosti, ki jih predstavljamo v pričujočem gradivu za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih, zato si želimo, da bo prepoznano kot pripomoček, ki bo zaposlenim v vzgojno-izobraževalnih zavodih v pomoč pri učinkovitejšem prepoznavanju in obravnavi nasilja med vrstniki.

2 Z izrazom »otrok« v besedilu označujemo otroke v vrtcih, učence in dijake v osnovnih in srednjih šolah, domovih za učence in dijaških domovih do njihove polnoletnosti. Protokol uporabljamo tudi v primeru medvrstniškega nasilja med polnoletnimi udeleženci izobraževanja po javno veljavnih programih.

UVOD

Kadar se odnosi med vrstniki zaostrijo in postanejo konfliktni, je dobro, da nastale probleme rešujejo sami ali z vrstniško mediacijo.

INTERAKCIJE MED VRSTNIKI v vzgojno-izobraževalnem zavodu so mnogo-vrstne – od sodelovalnih in prijateljskih do konfliktnih ali celo nasilnih. Pri tem je običajno dinamika v medvrstniški komunikaciji spreminjajoča se in pogosto prehaja iz ene oblike interakcije v drugo.

Kadar se odnosi med vrstniki zaostrijo in niso več sodelovalni, temveč **konfliktni** – kar je vsakodnevni pojav –, je priporočljivo, da nastale probleme rešujejo sami ali z medvrstniško mediacijo (Prgič, 2010) in zgolj po potrebi ob pomoči odraslih. Da bi bili vrstniki in zaposleni v vzgojno-izobraževalnem zavodu uspešni pri reševanju konfliktov z mediacijo, obstaja nekaj ključnih pogojev: med vpletenimi v konflikt mora obstajati ravnovesje v moči, ne sme priti do zlorabe moči nad šibkejšim subjektom in vsi vpleteni morajo želeli nastali konflikt rešiti ter biti pripravljeni na kompromis. Tako vrstniki sami konstruktivno in odgovorno soustvarjajo pogoje za ponovno vzpostavitev sodelovalnih in prijateljskih odnosov. Hkrati pa se učijo reševanja problemov, aktivnega poslušanja drugih, empatije, iskanja kompromisov in strpne komunikacije (Lešnik Mugnaioni in Klemenčič, 2014, 39).

Kadar pa v medosebnih odnosih vrstnik uporabi oziroma zlorabi svojo osebno, fizično, psihološko, materialno ali socialno moč nad šibkejšim vrstnikom, za dosego nekega svojega cilja, govorimo o **nasilnem dejanju**, pri čemer se je ravnovesje v moči med vpletenimi porušilo in je prišlo do škodljive, destruktivne agresivnosti.

Ko gre za reševanje konfliktov in za obravnavo nasilja med vrstniki, še posebno če je šlo za dolgotrajno zlorabo moči in trpinčenje otroka, je treba ukrepati različno. Z mediacijo, pogajanjem, iskanjem kompromisa itd. ne smemo obravnavati dolgotrajnega in načrtnega nasilja med vrstniki (angl. bullying) (Prgič, 2010, 47), saj bi žrtvam tako lahko povzročili dodatno škodo in jih ponovno viktimizirali.

Če vrstnik nad drugim uporabi ali zlorabi svojo fizično, psihološko, materialno ali socialno premoč, govorimo o nasilnem dejanju, ki ga ne moremo obravnavati z mediacijo in iskanjem kompromisa.

Pri nasilnih dejanjih med vrstniki praviloma ločujemo med:

- a. posameznimi agresivnimi dejanji (npr. ob nekontrolirani, afektivni agresivnosti) in
- b. sistematičnim, dolgotrajnim, načrtovanim nasiljem zoper vrstnika (npr. ob instrumentalni agresivnosti).

Vzroki, motivi, dinamika, posledice in stopnja ogroženosti žrtve se pri različnih primerih medvrstniškega nasilja praviloma razlikujejo in zato je vedno vsaj nekoliko drugačna tudi pot njihove obravnave. Prav tako sta pot in način obravnave pogojena tudi s starostjo otrok, predvsem ko gre za obravnavo nasilja predšolskih otrok. Kljub temu pa lahko govorimo o ključnih vidikih obravnave nasilja med vrstniki v vzgojno-izobraževalnem zavodu, ki so postali »strokovni aksiomi« in jih moramo upoštevati pri obravnavi nasilja.

1

O MEDVRSTNIŠKEM NASILJU

O MEDVRSTNIŠKEM NASILJU

1

Definicija medvrstniškega nasilja

Medvrstniško nasilje (bullying) je praviloma **namerna, ponavljajoča** se uporaba **fizičnega, psihičnega, spolnega, materialnega** ali **spletnega nasilja nad drugim vrstnikom**. Kadar gre za **enkraten dogodek** nasilnega vedenja in je prisotna **izrazita razlika v fizični ali psihični moči** med povzročiteljem in žrtvijo, prav tako govorimo o medvrstniškem nasilju.

Sullivan (2011) opredeljuje, da gre pri medvrstniškem nasilju za:

- zavestno in ponavljajoče se vedenje,
- agresivno vedenje,
- manipulativno vedenje,
- izključevalno vedenje,
- nasilje ene ali več oseb proti eni ali več osebam, ki so šibkejši (fizično, psihično ali socialno) od povzročitelja.

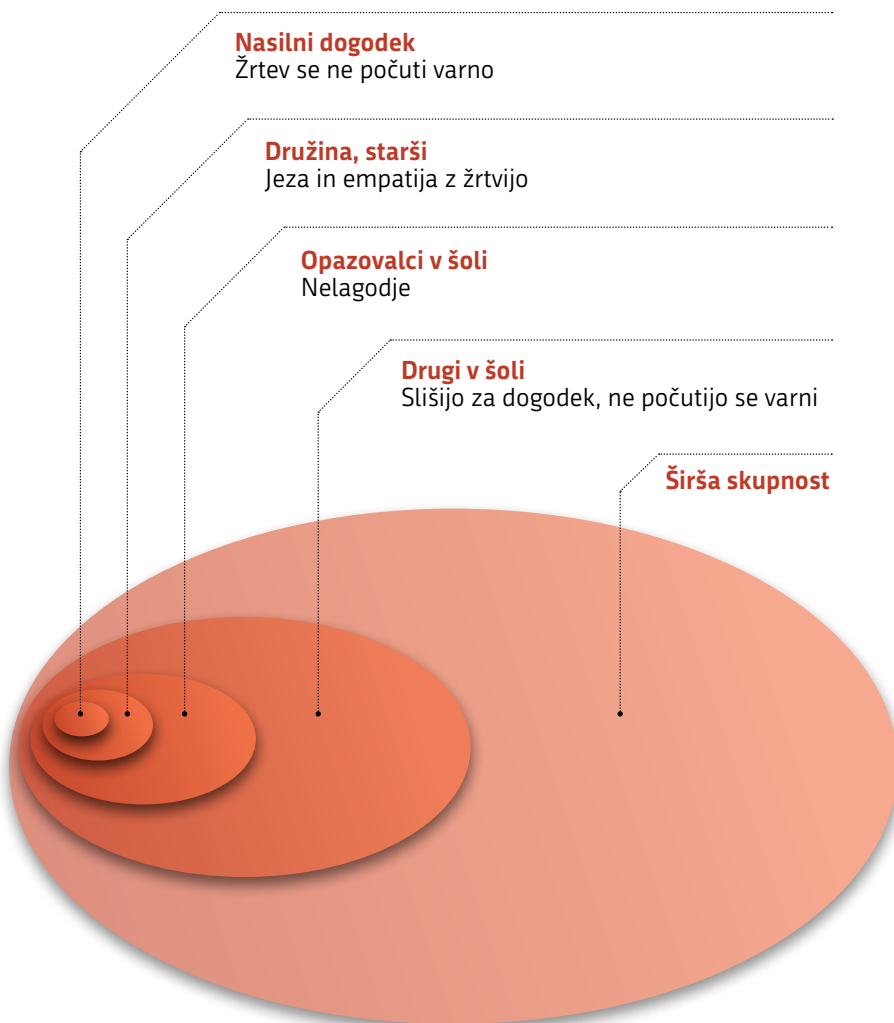
Žrtve, povzročitelji, opazovalci

V procesu medvrstniškega nasilja se oblikuje specifična dinamika med vpletenimi, v kateri imajo žrtve, povzročitelji in opazovalci svoje vloge, med njimi pa je neke vrste odnos soodvisnosti. Brez zunanje intervencije odraslih praviloma ni mogoče prekiniti in ustaviti te nasilne dinamike, še posebno če nasilje traja dlje časa in je sistematično. Pride namreč do t. i. valujočega učinka nasilja (Sullivan, 2011) in ogroženosti v šolskem prostoru ali celo širše.

Zaradi specifične dinamike med vpletenimi v procesu medvrstniškega nasilja je nujna zunanja intervencija odraslih.

Model valujočega učinka

Sullivan, 2011

Žrtev medvrstniškega nasilja je otrok, ki je dlje časa izpostavljen agresivnemu vedenju in zlorabi moči vrstnika ali skupine vrstnikov. Nasilje, ki ga doživlja, povzroči pri otroku številne posledice, saj postopoma začne destruktivno vplivati na njegov učni uspeh, socialno vključenost in zdravje. Z uporabo termina žrtev (Lešnik Mugnaioni, Koren, Logaj, Brejc, 2009, 35) ne mislimo, da je otrok, ki preživlja vrstniško nasilje, povsem nemočen, brez moči in energije, saj žrtev nasilja praviloma potrebuje veliko moči, da preživi in se vsakodnevno sooča z nasiljem. Zato bi bil ustrežnejši termin otrok z izkušnjo medvrstniškega nasilja, a uporabljamo termin žrtev zato, ker je enostavnejši, poznan in razširjen.

Povzročitelj medvrstniškega nasilja je otrok, ki dlje časa izvaja nasilje nad vrstnikom in zlorablja svojo fizično, psihično, spolno ali materialno premoč. Pri tem je v procesu ustrahovanja in nadzora nad vrstnikom vse močnejši, kar vodi v vse večje neravnovesje v moči (Pušnik, 2012, 132).

Žrtvi medvrstniškega nasilja to povzroči številne posledice, ki se odražajo na učnem področju, zdravju in socialni vključenosti.

Opazovalci so otroci, ki zaznajo nasilje med vrstniki, ga neposredno opazujejo ali celospodbujajo k nadaljevanju nasilja, vanj aktivno ne posegajo in ga ne izvajajo, žrtve pa ne zaščitijo. Vzroki za takšno vedenje so različni: strah pred povzročiteljem, ne želijo se izpostaviti, ne zaupajo, da bodo odrasli ustavili nasilje, slabe izkušnje iz preteklosti, menijo, da to ni njihov problem, tiha identifikacija s povzročiteljem in drugo.

Vrstniki opazovalci pogosto zaradi strahu pred povzročiteljem ne zaščitijo žrtve, čeprav nasilje zaznajo in/ali opazujejo.

Otroci, ki so v obeh vlogah (Pušnik, 2012, 134), enkrat kot žrtve, drugič kot povzročitelji nasilja, niso redki. Viktimiziranost v šoli povečuje verjetnost, da se bo otrok žrtev sčasoma tudi sam začel vesti nasilno (Muršič, 2012, 25). Žrtve se namreč različno odzivajo na nasilje; nekateri otroci se odločijo za

nasilno povračilo. Poznani so kronični ciklusi nasilja, pri čemer se izmenjujejo doživljanje nasilja in nasilna povračilnost v vse bolj destruktivni spirali.

Dinamika medvrstniškega nasilja

Med povzročiteljem in žrtvijo medvrstniškega nasilja, še posebno če je asimetrija v moči med njima velika, se praviloma razvije posebna dinamika, ki onemogoča, da bi žrtev zmogla sama ustaviti nasilje. Z vsakim nasilnim dejanjem se namreč strah, krivda, sram in nemoč pri trpinčenem otroku povečujejo, kar ga hromi, da bi si upal in zmogel ukrepati zoper nasilje. Zaradi tega je njegova samopodoba vse slabša, sam sebe krivi za nastali položaj.

Pogosto o tem ne upa povedati niti odraslim, saj se boji, da bo potem še huje. Ne verjame, da mu lahko kdo zares pomaga in ustavi povzročitelja, saj tudi njegovi poskusi, da bi preprečil nasilje, niso bili uspešni. Morda je že doživel minimalizacijo ali celo zanikanje nasilja pri vrstnikih ali odraslih, če je spregovoril o svoji izkušnji.

Da bi sploh lahko preživel vsakodnevni strah ter trpinčenje, razvije različne oblike strategij preživetja, da bi se izognil nasilju ali ga vsaj nekoliko zmanjšal (izostaja od pouka, v šolo hodi prepozno ali po drugi poti, pogosto zboleva, med odmori ali na ekskurzijah je v bližini učitelja/vzgojitelja, poskuša biti čim bolj neopazen ipd.). Kljub tem strategijam pa se nasilje ne ustavi, moč trpinčenega otroka je vse manjša, postaja vse bolj ranljiv ter ujet v nasilni odnos, pogosto pa tudi v socialno osamitev med opazovalci, ki ne posredujejo, da bi ga zaščitili. Slednjič se žrtev na ponavljajoče se nasilje in stres, ki ga vsakodnevno doživlja, odzove s poslabšanjem zdravja, odporom do šole, slabšim učnim uspehom, spremenjenim vedenjem do sošolcev/vrstnikov in učiteljev/vzgojiteljev.

Otroka, ki je žrtev medvrstniškega nasilja, je vedno bolj strah, sram, počuti se krivega, slabša se njegova samopodoba. Da bi se izognil nasilju, razvije različne neustrezne strategije (izostaja od pouka, zamuja, pogosto zboleva idr.).

Če te znake starši in učitelji/vzgojitelji zaznajo ali o nasilju naposled vendarle zmore povedati otrok sam, pride končno do zelo pomembne priložnosti, da vzgojno-izobraževalni zavod in starši ukrepajo in s skupnimi močmi ustavijo nasilje. Če je ta priložnost zamujena, otrok žrtev ostane sam s svojo izkušnjo nasilja in brez izhoda. Posledice so lahko tudi najhujše (Hayes in Herbert, 2011).

Zaznani znaki nasilja ali otrokova izpoved so pomembna priložnost, da vzgojno-izobraževalni zavod in starši ustavijo nasilje.

Oblike nasilja med vrstniki

Med vrstniki lahko pride do najrazličnejših oblik nasilja; nemogoče je vse zajeti v tipologije medvrstniškega nasilja, zato naštevamo le najpogostejše in najbolj aktualne oblike.

› FIZIČNO NASILJE

grizenje, brcanje, porivanje, suvanje, vlečenje za lase, pljuvanje, praskanje, boksanje, udarci, klofute in druge oblike fizičnih napadov, fizično poškodovanje.

› SPOLNO NASILJE

namigovanje na spolnost in šale s spolno vsebino, opolzko gestikuliranje in govorjenje, nadlegovanje zaradi pripadnosti spolu, nagovarjanje k spolnosti, prikazovanje pornografskega gradiva, otipavanje, zalezovanje, spolni napad.

› MATERIALNO NASILJE

izsiljevanje ali nasilni odvzem denarja ali druge lastnine, poškodovanje ali uničenje osebne lastnine in šolskih potrebščin, odvzem in uporaba telefona.

› SPLETNO NASILJE

namerno in ponavljajoče nadlegovanje in/oziroma ustrahovanje prek interneta, mobilnih telefonov in drugih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, kot npr. pošiljanje žaljivih sporočil, pošiljanje ali objavljanje škodljivih, neresničnih ali krutih izjav, objavljanje občutljivih, zasebnih informacij (npr. zasebnih sporočil ali fotografij), pošiljanje ali objavljanje obdelanih fotografij na žaljiv način, prilaščanje druge identitete z namenom osramotitve in škodovanja, obrekovanje na forumih, blogih ali socialnih omrežjih, izključevanje iz spletne skupnosti oz. spletne skupine prijateljev, snemanje nasilnih ali drugače neprimernih videoposnetkov (npr. šolskih pretepov) in razpošiljanje ter objavljanje teh posnetkov na spletu, pošiljanje grozilnih sporočil z namenom zastraševanja in izsiljevanja.

› PSIHIČNO NASILJE

PSIHIČNO – VERBALNO NASILJE:

žaljenje, zmerjanje, posmehovanje, podcenjevanje, žaljenje po telefonu, zmerljivke, povezane z imenom, rasistične pripombe, opravljanje, širjenje lažnih in zlonamernih govoric, zaničevanje, ščuvanje, grožnje.

PSIHIČNO – NEVERBALNO NASILJE:

Direktno: mimika obraza, nesramne kretnje, zaničljive geste.

Indirektno: manipuliranje/uničevanje prijateljstva, sistematično izključevanje, ignoriranje, izolacija, pošiljanje (pogosto anonimnih) strupenih opazk, dopuščanje opravljanja, molk kot sredstvo pritiska.

Nasilje nad otroki, ki pripadajo ranljivim družbenim skupinam

Naštete oblike nasilja se pogosteje dogajajo otrokom, ki pripadajo ranljivim družbenim skupinam. Družbena neenakost in družbena šibkost skupine, ki ji otrok pripada, namreč lahko vpliva na njegov položaj, socialno vključenost, osebno moč in možnosti za izobraževanje ter uspešnost v šoli, kar ga dela bolj izpostavljenega in šibkejšega od drugih otrok. Otroci, ki so pripadniki drugih etničnih in verskih skupin, so otroci migrantov in tujcev, ne govorijo večinskega jezika, so istospolno usmerjeni, so socialno in ekonomsko ogroženi ter socialno izključeni, so pogosteje kot drugi otroci tarče zavračanja, socialne osamitve, krivične obravnave, poniževanja, zasmehovanja, fizičnega nasilja in drugih nasilnih dejanj. Nasilje, ki ga doživljajo, pogosto vodi v spiralo nasilja. Otrok, ki vsakodnevno doživlja izločitev ter napade vrstnikov, lahko tudi sam začne posegati po nasilju kot sredstvu obrambe in povračila za storjene krivice.

Otroci, ki pripadajo ranljivim družbenim skupinam, so pogosteje žrtve različnih vrst nasilja.

Ranljive skupine znotraj vzgojno-izobraževalnega zavoda so tudi otroci s posebnimi potrebami. Carter in Spencer (2006, v Pečjak, 2014) sta v meta-analitični študiji, ki je vključevala enajst raziskav (med letoma 1989 in 2003), ugotovila, da so otroci s posebnimi potrebami v primerjavi z vrstniki bolj izpostavljeni medvrstniškemu nasilju predvsem zaradi značilnosti, po katerih se razlikujejo od večinske populacije. Smith in Sharp (v Pečjak, 2014, 13) ugotavljata tri razloge za to: (1) učne oziroma druge težave povečujejo nevarnost, da tak otrok postane žrtev; (2) ti otroci so socialno slabše vključeni v razred; (3) nekateri otroci z vedenjskimi težavami se pogosto vedejo agresivno in se pojavljajo tako v vlogi povzročiteljev kot žrtev.

Otroci s posebnimi potrebami so zaradi učne neuspešnosti, slabše socialne vključenosti ali lastnega agresivnega vedenja lahko bolj izpostavljeni medvrstniškemu nasilju.

Pogosti znaki medvrstniškega nasilja in kako ga pri otroku prepoznati

Pri hujših oblikah nasilnega dejanja, pri katerih pride do neposrednih poškodb ali različne oblike psihičnega, socialnega, materialnega, spolnega ali spletnega nasilja vrstnikov trajajo dlje časa, **se pri žrtvi razvijejo reakcije in posledice na preživeto nasilje** (Lešnik Mugnaioni in Klemenčič, 2014, 42; Hayes in Herbert, 2011, 144; Zabukovec Kerin, 2002, 110). Na vedenju, zdravju, počutju, socialni vključenosti, komunikaciji žrtve in odnosu do šole se pokažejo znaki/posledice, ki pričajo o izkušnji z nasiljem.

Nekatere spremembe v vedenju opazijo učitelji/vzgojitelji v vzgojno-izobraževalnem zavodu, določene spremembe pa opazijo starši v domačem okolju. Na vsako spremembo vedenja, ki pomembno odstopa od vedenj, ki so bila prej značilna za otroka, moramo biti pozorni in raziskati, kaj sproža in vzdržuje spremembo v njegovem obnašanju.

Na vsako spremembo, ki odstopa od otrokovega značilnega vedenja, moramo biti pozorni in raziskati vzroke.

Najpogostejši znaki in vedenja pri žrtvah medvrstniškega nasilja

› SPREMEMBE V ODNOSU DO ŠOLE, UČNEM USPEHU, VKLJUČENOSTI OTROKA:

- zvečer joče, toži o bolečinah, noče v šolo, izraža strah in tesnobo,
- boji se prihajati v šolo ali odhajati iz nje,
- začne neopravičeno izostajati od pouka,
- poslabša se mu učni uspeh,
- spremeni svojo običajno pot, zato zamuja ali pa prihaja v šolo zelo zgodaj,
- starše prepriča, da ga spremljajo v šolo in čakajo ob koncu pouka,
- strah ga je iti na WC, se voziti s šolskim avtobusom, na ekskurzije, tabor.

› FIZIČNE POŠKODBE, POSLABŠANJE ZDRAVJA, PSIHOZOMATSKE TEŽAVE:

- ima nepojasnjene modrice, odrgnine in druge poškodbe,
- poslabšajo se mu kronične bolezni, motnje,
- začne jeceljati, pojavijo se tiki, različne motnje,
- zdi se vznemirjen, preneha jesti, ne pridobiva teže,
- pogostejše oboleva – daljše odsotnosti od pouka,
- govori o samomoru ali ga celo poskuša narediti.

› SPREMENJENO VEDENJE DO SOŠOLCEV/VRSTNIKOV, UČITELJEV/VZGOJITELJEV, V RAZREDU, DRUŽINI:

- zapira se vase, manj komunicira z drugimi, zdi se odsoten,
- kaže več tesnobe kot drugi otroci,
- je občutljiv, miren, previden,
- trpi zaradi nizke stopnje samospoštovanja in ima na splošno slabo podobo o sebi in svoji situaciji,
- ko je napaden, reagira z jokom (zlasti v nižjih razredih) in umikom,
- v šoli je osamljen in zavržen,
- pri skupinskih igrah je izbran zadnji,
- v šoli nima pravih prijateljev v oddelku,
- stres, ki ga doživlja, praviloma vpliva na učni uspeh in sodelovanje pri pouku,
- pogosto je v bližini učitelja/vzgojitelja (med odmori, na ekskurzijah),
- postaja agresiven, moti pouk,
- starši poročajo, da je otrok nenadoma postal zadirčen in grob,
- začne krasti denar doma ali drugim otrokom (to zahteva povzročitelj),
- odklanja pogovor ali si izmisli neverjetno zgodbo, da bi ga pustili pri miru,
- sošolcev/vrstnikov ne vodi domov, le redko se igra na šolskem dvorišču,
- nima niti enega dobrega prijatelja, s katerim bi preživel prosti čas,
- nemirno spi, ima hude sanje, joče v spanju,
- bega od doma, zateka se v odvisnosti.

› POŠKODOVANA OSEBNA LASTNINA, MATERIALNO OŠKODOVANJE:

- ima poškodovane ali uničene šolske potrebščine ali druge osebne predmete,
- tekom dneva »izgubi« kos oblačila, obutve,
- nima denarja za malico, na ekskurziji, za druge obveznosti,
- ima poškodovan telefon ali ga izgubi.

Nekaj vedenj povzročiteljev medvrstniškega nasilja

- Najbolj opazna lastnost je agresivnost.
- Pogosto je nasilen tudi do odraslih (staršev, učitelja/vzgojitelja).
- Zanj sta značilni impulzivnost in močna potreba po obvladovanju drugih.
- Ima pozitivna stališča do nasilja.
- Ne more se vživeti v drugega.
- Kaže izrazito dobro/slabo samopodobo.
- Fantje so večinoma močnejši od drugih.
- Težko se podreja pravilom.
- Pogosto ima takšne vzorce že doma.
- Pogosteje je vpleten v pretepe in je v pretepih poškodovan.
- Pogosteje je vključen v vandalistična dejanja ali kraje, sega po alkoholu, drogah.
- Pogosteje izostaja od pouka.

Ogroženost otroka zaradi medvrstniškega nasilja

O ogroženosti otroka govorimo takrat, ko so zaradi posameznega nasilnega dejanja ali dolgotrajnejšega, načrtnega nasilja vrstnikov prizadeti njegovo dostojanstvo in njegova fizična ali spolna nedotakljivost. Pri ogroženosti gre za čustveno, fizično, materialno ali spolno poškodbo otroka, ki ogroža njegove temeljne pravice, zdravje in razvoj. Otrok občuti ogroženost, nemoč, krivdo, strah pred ukrepanjem, strah pred povzročiteljem, sram zaradi nasilja, oteženo funkcioniranje, težave pri obvladovanju življenja.

Načela obravnave medvrstniškega nasilja

V zadnjih desetletjih je prišlo do oblikovanja in poenotenja različnih strok glede načel obravnave nasilja v medosebnih odnosih, ki veljajo za vse vrste nasilja, tudi za medvrstniško nasilje (Lešnik Mugnaioni in Klemenčič, 2014, 45; Filipčič in Klemenčič, 2011, 23).

Pri obravnavi medvrstniškega nasilja ukrepamo v skladu s svojimi vlogami, svoj odnos izrazimo z ničelno toleranco do nasilja, žrtvi verjamemo in priznavamo njene občutke v zvezi z dogodki. Žrtvi obljubimo le tisto, kar bomo lahko uresničili, in jo s sprejemajočim odnosom opolnomočamo pri skupnem iskanju rešitev.

Ničelna toleranca do nasilja. S tem načelom izrazimo svoj odnos do nasilja; odločno želimo preprečevati vse oblike nasilja v medosebnih odnosih v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

Žrtvi verjamemo. Gre za najpomembnejše načelo, s katerim upravičimo zaupanje, ki nam ga je izkazala žrtev s tem, ko nam je povedala, kaj se ji je zgodilo. Brez upoštevanja tega načela obravnava ni mogoča. Kaj verjamemo? To, kar je bilo povedano in zaupano. Ne gre nujno za celovito resnico nekega dogajanja, še posebno če je trajalo dolgo časa, če je bilo veliko dogodkov in če je vpleteno večje število oseb. Morda sploh ne bomo nikoli izvedeli vse resnice. Nujno pa je, da poznamo resnico žrtve, saj bomo brez nje zgrešili bistvo problema in žrtvi povzročili dodatno krivico in stisko. Nasilni dogodek v izhodišču definira žrtev, vse ostalo je pojasnitev širšega konteksta in vzrokov dogajanja.

Individualno doživljanje nasilja: ne sodimo nasilja po lastnih čustvih in izkušnjah. Vsaka oseba individualno doživi, občuti ter razume nasilno dejanje in njegove posledice. Do tega ima vso pravico in nihče je ne sme prepričevati o nasprotnem. Vsa čustva, občutki in zaznave so pri žrtvi normalni in legitimni.

Nasilno vedenje je izbira. Za nasilje je odgovoren povzročitelj. Za svoja vedenja smo odgovorni sami. Čeprav gre za otroke, moramo vztrajati pri odgovornosti (ne nujno kazni) za njihova dejanja, kajti naučiti jih želimo, da bi znali naslednjič izbrati drugo obliko vedenja, ko se bodo ponovno soočili s frustracijo, čustvi jeze, ljubosumnosti, strahu, zavisti, žalosti, razočaranja.

Ne minimaliziramo nasilja. Ker je doživljanje nasilja individualno, hkrati pa smo odrasli pogosto v situaciji, da ne poznamo vseh dejstev, ni prav, da nasi-

lje vrednotimo, minimaliziramo, primerjamo z našimi preteklimi izkušnjami. Vsak ima pravico do svoje izkušnje in njenega občutenja.

Ne obljubljam. Ko se pogovarjamo z otrokom, ki je doživel nasilje, smo pogosto v skušnjavi, da bi mu obljubili, da se to ne bo več zgodilo in ga bomo zaščitili ter preprečili, da bi še naprej trpel. Ker pa je ustavitev nasilja in ponovna vzpostavitev konstruktivnih odnosov med vrstniki odvisna od številnih dejavnikov, na katere morda nimamo odločilnega vpliva, bi bila obljuba nepremišljena in zavajajoča. Obljubimo le tisto, kar bomo sami zagotovo storili zanj.

Podpiramo žrtev pri iskanju izhoda iz nasilne situacije. Ko se pogovarjamo z otrokom, ki je doživel nasilje, si zanj vzamemo dovolj časa, mirno in zbrano ga poslušamo, dajemo mu občutek varnosti in sprejetosti. S tem gradimo zaupni odnos z otrokom. Pri tem poudarimo, da ni kriv za nasilje, da je nasilje nesprejemljivo in mu želimo pomagati pri izhodu iz stiske in nasilja. Povemo mu, da je pogumen, da je spregovoril o nasilju in da ima veliko moči, saj je preživel različne oblike trpinčenja. Tako otroka opolnomočimo za skupno iskanje rešitev.

Upošteevamo moč vpletenih subjektov, pozorni smo na zlorabo moči. To je zelo pomembno načelo, saj gre pri nasilju za zlorabo moči, a je to dejstvo nemalokrat prikrito. Povzročiteljem namreč lahko uspe interpretirati dogajanje tako, da je krivda porazdeljena na vse vpletene ali pa nimamo informacij za uvid v to, kar se je zgodilo, in površno ocenjujemo, da gre za konflikt ali neškodljivo norčevanje. Vedno je treba poskušati dobiti več informacij, da lahko bolje raziščemo razmerja moči med vpletenimi oziroma morebitno zlorabo moči.

V zvezi z dogodki je pomembno pridobiti čim več informacij, da ugotovimo morebitno zlorabo moči, pri čemer ne soočamo žrtve in povzročitelja. Nasilno vedenje je izbira, zato je zanj vedno odgovoren povzročitelj.

Ne soočamo žrtve in povzročitelja. Soočanje žrtve in povzročitelja, zlasti če je nasilje trajalo dolgo časa in ima žrtev zaradi tega čustveno-psihološke posledice, trpinčenemu praviloma povzroči dodatno škodo. Žrtev, ki je že sicer

oškodovana, ranjena, ponižana in ustrahovana, v prisotnosti povzročitelja ne upa in ne zmore povedati, kaj se ji je zgodilo. Soočenje zato lahko postane zgolj še ena priložnost za povzročitelja, da s psihološkim nadzorom žrtev obvlada ter odrasle prepriča s svojo »resnico« o dogajanju. Soočenje (neho-te) žrtvi in povzročitelju daje tudi sporočilo, da sta oba enako odgovorna za storjeno nasilje in za iskanje rešitev oziroma popravilo storjenega. To je škodljivo sporočilo tudi za opazovalce in starše, saj posredno relativizira nasilje in odgovornost zanj. Z otroki ali mladostniki, ki so bili vpleteni v nasilje, se je torej treba pogovoriti ločeno: žrtev podpreti in ji pomagati, od povzročitelja pa z avtoriteto odraslega zahtevati odgovornost.

Ne prelagajmo odgovornosti za ukrepanje na druge. Odrasli – učitelji/vzgojitelji, svetovalni delavci, vodstvo vzgojno-izobraževalnega zavoda ali starši – moramo ukrepati, ko zaznamo medvrstniško nasilje, v skladu s svojimi vlogami, kompetencami in pooblastili. Prelaganje odgovornosti na druge običajno pelje le v »pometanje problema pod preprogo«, kar pomeni, da se problem razraste in je škoda naposled še veliko večja.

Ravnanje ob zaznavi medvrstniškega nasilja

Zaznava nasilja

Medvrstniško nasilje lahko zaznamo na več načinov: o izkušnji z nasiljem lahko spregovori žrtev sama, lahko nas o tem obvestijo njeni sošolci/vrstniki, lahko smo priča nasilju, o zaznanem nasilju nam lahko povejo tudi sodelavci ali starši. Zaznava nasilja pa je odvisna tudi oz. predvsem od **občutljivosti učiteljev/vzgojiteljev do medvrstniškega nasilja**, kar pomeni (Pušnik, 2006):

- opaziti dogajanje,
- poslušati in slišati,
- prepoznati klic na pomoč,
- prepoznati oblike nasilja,
- prepoznati lastnosti pojava samega in tistih, ki so vpleteni vanj,
- biti pozoren na dejavnike, ki delujejo kot dejavniki tveganja,
- biti pozoren na svoje vedenje, odzivanje, komunikacijo,
- dopolnjevati znanje,
- iskati pomoč, če sami ne znamo.

Do informacije o medvrstniškem nasilju lahko izvemo od žrtve same, vrstnikov, sodelavcev ali staršev, lahko pa smo mu tudi priča.

Razumevanje dinamike medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnem zavodu je pomembno za zaznavanje in prepoznavanje nasilja, predvsem pa za učinkovito spoprijemanje z njim. Pogoste reakcije na medvrstniško nasilje so zaradi pomanjkljivega poznavanja njegove dinamike namreč take, da skušamo odkriti primanjkljaj oziroma šibkost pri otroku žrtvi. Nato poskušamo odpraviti te primanjkljaje, da bi zmanjšali oziroma ustavili medvrstniško nasilje. Vendar pomeni tak pristop le ukvarjanje s simptomi, ko posamezniku pomagamo tako, da povečamo njegovo kompetentnost in moč. Pri pojavu medvrstniškega nasilja pa je treba videti celotno sliko in njegovo kompleksnost (Pečjak, 2014).

Pri učinkovitem spoprijemanju z vrstniškim nasiljem se ne osredotočamo na odpravljanje žrtvinih šibkosti.

Ravnanje (intervencije)

Ko zaznamo medvrstniško nasilje, moramo ukrepati. Ukrepe (intervencijo, pomoč, reagiranje) v primerih nasilja med vrstniki lahko izvajajo **učitelji/vzgojitelji**, šolski **svetovalni delavci** ali oboji, v povezavi še s katero od **zunanjih institucij**. K intervencijskemu modelu štejemo tiste načine odzivanja na nasilje, ki (Pečjak, 2014):

- nudijo pomoč žrtvam nasilja (psihosocialno, pravno),
- žrtvam zagotavljajo umik v varen prostor,
- delajo s povzročitelji (ponujajo pomoč pri spreminjanju agresivnega vedenja),
- usmerjajo vzgojno-izobraževalne zavode k vzpostavitvi enotnih pravil in postopkov za obravnavo konkretnih primerov medvrstniškega nasilja,

- informirajo vzgojno-izobraževalne zavode o pristojnosti zunanjih institucij in dolžnosti prijave nasilja zunanjim pristojnim institucijam (policiji, centrom za socialno delo),
- informirajo o nevladnih in vladnih programih pomoči žrtvam in povzročiteljem nasilja.

Pomembno je, da takoj, ko kakor koli zaznamo nasilje med vrstniki, odreagiramo tako, **da zaščitimo otroka, ki je žrtev nasilja**. Zaščitimo ga lahko na različne načine, pomembno je, da nasilju ni več izpostavljen. Šele po takojšnji intervenciji načrtujemo nadaljnje delo tako z žrtvijo, povzročiteljem in opazovalci. **Vsak zaposleni v vzgojno-izobraževalnem zavodu, ki je zaznal nasilje, odreagira takoj.**

Procesno intervencijo, ki sledi, v vzgojno-izobraževalnem zavodu načrtujemo glede na dogodek, število vpletenih otrok in upoštevajoč kompetence strokovnih delavcev.

Ravnanje ob zaznanem nasilju med vrstniki v vzgojno-izobraževalnem zavodu lahko prikažemo tudi shematično (Lešnik Mugnaioni in Klemenčič 2014, 49).

Shema ravnanj ob medvrstniškem nasilju

Takojšnja intervencija

Takojšnja ustavitev nasilja in zaščita žrtve nasilja (vsak zaposleni)

Procesna intervencija

Delo z žrtvijo (glede na kompetence strokovnega delavca)
Delo s povzročiteljem
Delo z razredom

Delo v timu (vsaj ravnatelj, svetovalni delavec in razrednik)
Vključitev drugih institucij (policija, CSD)

Takojšnja intervencija

Vsak zaposleni v vzgojno-izobraževalnem zavodu, ki je zaznal nasilje, ukrepa takoj, tako da prekine nasilje in zaščiti žrtev.

1. Strokovni delavec ali drug zaposleni, ki je zaznal nasilje, z izvedbo ustreznih ukrepov **vedno najprej poskrbi za prekinitev nasilja in zaščito žrtve**. Nasilje prekine tako, da:

- razdvoji vpletene otroke,
- po potrebi pokliče ustrezno pomoč,
- povzročitelja odstrani v ločen prostor (v šolsko svetovalno službo, k ravnatelju oziroma glede na dogovor v vzgojno-izobraževalnem zavodu),
- zaščiti žrtev, tako da jo umakne v varen prostor, nujno stran od povzročitelja nasilja.

Če je prišlo do poškodbe in je potrebna pomoč zdravnika, pokliče nujno medicinsko pomoč. Eden od učiteljev/vzgojiteljev otroka spremlja k zdravniku. V primeru poškodbe takoj obvesti starše poškodovanega otroka.

Prvi pogovor z žrtvijo ni namenjen raziskovanju dogodka, gre za pomiritev in seznanitev z nadaljnjimi koraki reševanja.

Zatem se strokovni delavec ali drug zaposleni, ki je zaznal nasilje, **ločeno pogovori** z žrtvijo. Cilj pogovora je pomiritev otroka, čustvena podpora, pogovor o dogodku, če otrok o tem želi govoriti, in o tem, kakšni bodo nadaljnji koraki reševanja problema. Cilj prvega pogovora z žrtvijo ni raziskovanje dogodka (kaj, kje, kdo, zakaj, kdaj se je zgodilo nasilje), prav tako pa ta pogovor ni namenjen svetovanju, ki je v domeni šolske svetovalne službe in je del procesne intervencije obravnave storjenega medvrstniškega nasilja.

S povzročiteljem se medtem lahko pogovori svetovalni delavec, ravnatelj ali drug strokovni delavec. Pomembno je, da ne pride do soočenja z žrtvijo in da tudi morebitni opazovalci pri tem pogovoru niso prisotni. Cilj tega pogovora je umiritev povzročitelja, njegova zaščita pred nadaljevanjem nasilja, ne pa tudi nujno raziskovanje dogajanja.

Pogovor s povzročiteljem je namenjen predvsem njegovi umiritvi in zaščiti pred nadaljnjim povzročanjem nasilja.

2. Strokovni delavec ali drug zaposleni, ki je neposredno zaznal medvrstniško nasilje, isti ali najkasneje naslednji dan po zaznavi nasilja o dogodku obvesti razrednike vseh vpletenih, šolsko svetovalno službo ter ravnatelja. Vzgojno-izobraževalni zavod o dogodku obvesti starše žrtve in povzročitelja.

Sledi **zapis zaznave nasilja**, ki mora vsebovati naslednje informacije:

- kaj se je zgodilo,
- kje se je zgodilo,
- kdaj se je zgodilo,
- kdo je bil vpleten v nasilje,
- ravnanje strokovnega delavca oziroma zaposlenega, ki je zaznal nasilje.

Podpisani izroči zapis šolski svetovalni službi. Zapis je lahko narejen kot zaznamek oziroma se zanj lahko smiselno uporablja obrazec *Zapis o nasilju nad otrokom v družini*, ki je priloga Pravilnika o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode (objavljen v Uradnem listu RS, št. 104/2009).

Zaposleni v vzgojno-izobraževalnem zavodu, ki je zaznal nasilje, o dogodku obvesti razrednike vpletenih, svetovalno službo in ravnatelja. Pripravi tudi zapis o dogodku.

Procesna intervencija

Pri kasnejšem ukrepanju sodelujejo strokovni delavci vzgojno-izobraževalnega zavoda glede na njihove kompetence in znanja. Vendar pa ima **ključno vlogo** šolska **svetovalna služba**, ki je strokovno kompetentna za svetovalne pogovore in načrtovanje poteka dela s posameznikom, skupino ali razredom. Pomembno vlogo pri procesni intervenciji oziroma v timu, ki ga oblikujejo v vzgojno-izobraževalnem zavodu po zaznanem nasilju, ima **razrednik**. Ravnatelj je prav tako del tima in mora biti seznanjen z nasilnim dejanjem in potekom obravnave na vseh ravneh (posameznik, skupina, razred).

Kako dolgo bo trajalo delo s posamezniki ali razredom, kako intenzivno bo, kdo bo vključen v delo, je odvisno od posameznega primera in strokovne presoje tima v vzgojno-izobraževalnem zavodu.

Tim

Pri procesni intervenciji sodeluje tim strokovnih delavcev na šoli, katerih naloge so natančno opredeljene glede na njihove kompetence.

Vsi naštetih strokovni delavci vzgojno-izobraževalnega zavoda sodelujejo v timu, ki ga po zaznanem nasilju skliče svetovalni delavec ali ravnatelj/pomočnik ravnatelja, če je v vzgojno-izobraževalnem zavodu tako dogovorjeno. Sklicatelj tim tudi vodi.

Vodja tima poskrbi, da so sklepi zapisani v obliki zapisnika ali uradnega zaznamka. Dokumentacija je zaupna. Zapisnike timskih sestankov podpišejo vsi prisotni, zapis dogodka pa tisti, ki je zaznal dogodek in ga zapisal. Če za zapis smiselno, uporabljamo obrazec *Zapis nasilja nad otrokom v družini*, ga prav tako podpiše tisti, ki je zapis naredil, in svetovalni delavec, ki je zapis prejel. Pri uporabi drugih obrazcev, ki jih vzgojno-izobraževalni zavod sestavi sam, prejem prav tako podpiše svetovalni delavec, ki tudi zapis shrani v varovano omaro, podobno kot drugo dokumentacijo, ki jo vodi svetovalna služba. Dokument je dostopen vsem, ki so člani tima (tudi drugim institucijam, če se vključijo v tim), na vpogled pa je dostopen tudi staršem.

V timu člani opredelijo vloge posameznih strokovnih delavcev in morebitno sodelovanje z zunanjimi institucijami (policija, center za socialno delo, svetovalni center, nevladne organizacije). Tim presodi, ali so glede na zaznano nasilje potrebne tudi določene preventivne aktivnosti za razred, razrede ali celoten vzgojno-izobraževalni zavod.

Pri ukrepanju in preprečevanju nasilja v vzgojno-izobraževalnem zavodu imajo ravnatelj, učitelji/vzgojitelji in šolska svetovalna služba specifične naloge oziroma vloge (Lešnik Mugnaioni in Klemenčič, 2014, 48):

Vloga ravnatelja:

- vedno se seznani z dogodkom in je seznanjen z vsemi nadaljnjimi postopki znotraj vzgojno-izobraževalnega zavoda,
- po potrebi (pogosto) opravi pogovor z žrtvijo in povzročiteljem,
- formalno obvešča ustrezne institucije, sodeluje z zunanjimi institucijami, če je to potrebno (policija, center za socialno delo), prav tako z javnostjo in mediji,
- skrbi, da strokovnim delavcem, če se jim zdi to potrebno, omogoči strokovno podporo ter jim zagotovi varnost,
- pogovori se s starši,
- skrbi, da je vzgojno-izobraževalni zavod za otroka varovalni dejavnik,
- sodeluje pri načrtovanju preventive (imenuje skupino).

Vloga učitelja/vzgojitelja:

- skrbi, da je vzgojno-izobraževalni zavod za otroka varovalni dejavnik,
- če mu otrok zaupa oz. ga izbere za zaupno osebo, ohrani status zaupne osebe,
- načrtuje delo z oddelčnim učiteljskim zborom, otroku zagotavlja ustrezne podpirne mehanizme,
- če je zaradi stisk otrokov učni uspeh slabši, mu zagotovi ustrezno učno pomoč,
- načrtuje in dela z oddelčno skupnostjo.

Vloga svetovalne službe:

- vodi tim v vzgojno-izobraževalnem zavodu,
- z žrtvijo in povzročiteljem vodi svetovalne pogovore,
- skrbi, da je vzgojno-izobraževalni zavod za otroka varovalni dejavnik,

- sodeluje z ravnateljem (ga obvešča, sodeluje pri načrtovanju nadaljnjih postopkov),
- sodeluje z učitelji/vzgojitelji/tehničnimi delavci,
- sodeluje s starši,
- načrtuje preventivo (tudi izobražuje učitelje/vzgojitelje),
- dela s skupino/oddelčno skupnostjo,
- sodeluje z zunanjimi institucijami v dogovoru z ravnateljem.

Delo z žrtvijo

Svetovalni pogovor z otrokom v procesni intervenciji opravi, če je le mogoče, šolski svetovalni delavec, ki ima na tem področju največ znanj in kompetenc. Število svetovanj je odvisno od okoliščin in želja/potreb žrtve. Pri svetovalnem pogovoru veljajo osnovna načela zaupnega pogovora:

- otroku verjamemo, da je žrtev nasilja,
- ne iščemo »objektivne resnice« – ne zanima nas »druga stran«,
- otroku povemo, da je to, kar doživlja, nasilje, in da ni prav, kar se mu je zgodilo,
- razbremenimo ga občutkov krivde – za nasilje ni kriv on, temveč je zanj odgovorna oseba, ki je nasilna,
- dovolimo mu izraziti vsa čustva,
- nikoli ne opravičujemo nasilja, ki ga je preživel.

Ko presodimo, da otrok o medvrstniškemu nasilju, ki ga je doživel, želi/zmore govoriti, mu v svetovalnem procesu lahko zastavimo vprašanja, ko potrebujemo dodatne informacije ali pojasnilo ali če kaj preslišimo.

Postavljamo odprta vprašanja, smo obzirni, previdni in zaupljivi. Ohranjamo mirnost ob poslušanju (neverbalna govorica). Otroka poslušamo. Pustimo mu dovolj časa, da se izrazi. Ne prekinjamo ga. Ne posplošujemo. Ne vrednotimo. Pohvalimo ga za pogum. Spodbujamo z medmeti ali povzamemo otrokovo zadnjo misel, da lahko nadaljuje. Pozorni smo tudi na neverbalna sporočila. Ko se z otrokom, ki je doživel nasilje vrstnikov, pogovarjamo, ne pozabimo na:

- opredelitev problema,
- pogovor o čustvih,

- opolnomočenje (čustvena in moralna podpora, ozaveščanje in informiranje),
- iskanje rešitev (načrt za delovanje).

Poleg svetovalnega pogovora/svetovanja svetovalni delavec lahko žrtvi pomaga še tako, da jo:

- opolnomoči z učinkovitimi strategijami spoprijemanja z nasiljem,
- spodbuja, da pove o medvrstniškem nasilju še komu drugemu, ki lahko pomaga rešiti situacijo (vrstnik ali odrasla oseba),
- poudari pomen prijateljstva, ki je eden najpomembnejših preventivnih virov proti medvrstniškemu nasilju,
- uči konkretnih odzivov na nasilna dejanja (s pomočjo igre vlog).

Svetovalni delavec v pogovoru otroku verjame, sprejema in priznava njegova občutja, ga čustveno in moralno podpira, razbremeni občutkov krivde in ne opravičuje nasilja. Pogovor usmerja tudi v iskanje rešitev in učinkovite strategije za spoprijemanje z nasiljem.

Delo s povzročiteljem

Tudi s povzročiteljem se svetovalni delavec mora pogovoriti in načrtovati aktivnosti. Delo s povzročiteljem je edini način, da bo ta spremenil svoja neustrezna vedenja. Pomembni elementi svetovalnega pogovora s povzročiteljem so:

- cilj pogovora je, da povzročitelj razume razloge za svoje ravnanje in sprejme odgovornost za storjeno nasilje,
- pogovor opravi ravnatelj ali šolska svetovalna služba (ravnatelj naj bo prisoten),
- zapisnik pogovora,
- obvestilo staršem,
- prijava na policijo ali center za socialno delo, če je to potrebno,
- po potrebi usmeritev v zunanje strokovne institucije.

Delo s povzročiteljem je edini način, da bo prevzel odgovornost in spremenil svoje nasilno vedenje.

Za svetovanje povzročitelju je učinkovita uporaba vedenjskega in vedenjsko-kognitivnega pristopa. Izhajajoč iz tega pristopa postavimo šolska/razredna pravila, ki veljajo pri odnosu z drugimi. Pri tem morajo biti pravila jasna in konkretna. Pri mlajših otrocih uporabljamo predvsem vedenjske strategije:

- kotichek za umirjanje, kamor se otrok zateče, ko je napet ali je pred izbruhom jeze;
- dogovorjeni znak, s katerim otrok okolico opozori, da je vznemirjen, besen;
- urjenje v različnih spretnostih obvladovanja jeze.

Pomemben cilj obravnave in dela s povzročiteljem medvrstniškega nasilja je prevzem/sprejetje posledice za svoje ravnanje (npr. izrek vzgojnega opomina, vzgojnega ukrepa, restitucija).

Delo z opazovalci

Z opazovalci nasilja v okviru razrednih ur senzibiliziramo njihovo pomembno vlogo pri preprečevanju nasilja.

Medvrstniško nasilje, še posebno če traja daljši čas in je sistematično, poškoduje tudi opazovalce (vrstnike), kot je bilo prikazano že v modelu valujočega učinka. Medvrstniško nasilje ima tako vpliv tudi na dinamiko razreda in pogosto na vzgojno-izobraževalni zavod kot celoto.

Delo z opazovalci načrtujemo v okviru ur oddelčne skupnosti, lahko v obliki projektnih dni, na posebnih delavnicah. Cilji dela z opazovalci:

- razumeti morajo, da imajo tudi oni pomembno vlogo pri preprečevanju vrstniškega nasilja v razredu in vzgojno-izobraževalnem zavodu,
- dati jim moramo jasna sporočila o tem, da je nasilje nesprejemljivo in da bo vzgojno-izobraževalni zavod storil vse, kar je v njegovi moči, da ga prepreči,
- opozorimo na različne možne oblike medvrstniškega nasilja in pomen specifičnega konteksta razreda, ki z nasiljem izloča ali kaznuje »drugačne«.

Delo s starši

Če želimo učinkovito delo z žrtvijo, povzročiteljem/povzročiteji in ne nazadnje tudi z opazovalci, povabimo starše kot partnerje in soustvarjalce varnega šolskega prostora. Predlagamo, da se vzgojno-izobraževalni zavod in starši skupaj dogovorijo o vlogi posameznika/starša, npr. če starši pri otroku opazijo spremenjeno vedenje, če jim otrok pove, da je žrtev medvrstniškega nasilja ali da je žrtev nekdo od sošolcev/vrstnikov, naj starši obvestijo razrednika in svetovalno službo oziroma ravnatelja, še posebno če nasilje ne preneha.

V konkretnem primeru pa vzgojno-izobraževalni zavod starše v obravnavo nasilja vključuje z:

- individualnimi pogovori s starši,
- roditeljskimi sestanki in
- predavanji/izobraževanju/delavnicami za starše.

Starši so partnerji v procesu učinkovitega spoprijemanja z nasiljem in pri zagotavljanju varnega šolskega okolja.

Na pogovor vzgojno-izobraževalni zavod povabi starše otroka, ki je bil v konkretnem primeru žrtev medvrstniškega nasilja, in starše otroka/otrok, ki so bili povzročitelji. Pogovor med starši in vzgojno-izobraževalnim zavodom mora temeljiti na skupnem iskanju ustreznih strategij, ki bodo v pomoč otroku, ne glede na to, v kateri vlogi je. Svetovalni delavec mora upoštevati načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu in načelo celostnega pristopa, saj je posameznik pri svojih ravnanjih del ožjega in širšega socialnega okolja, kar

pomeni, da so starši pomemben del pri reševanju težav. **Sodelovalni odnos je temelj za ustrezen načrt pomoči.**

Zelo pomembno je, da starši čutijo, da jih vzgojno-izobraževalni zavod spoštuje in razume, saj bo tako medsebojno zaupanje večje, starši pa bodo bolj prepričano in zavzeto sodelovali pri obravnavi in preprečevanju nasilja med vrstniki.

Obenem pa mora vzgojno-izobraževalni zavod – suvereno in enotno – vse skozi zastopati stališče, da je nasilje nesprejemljivo in se bodo nanj zaposleni v vzgojno-izobraževalnem zavodu tudi v bodoče vedno, brez izjeme, odzivali. S tem vzgojno-izobraževalni zavod krepi svojo kredibilnost in avtoriteto. Oboje je nujno, če želimo biti, skupaj s starši, kos medvrstniškemu nasilju.

Sodelovanje z drugimi organi

Medvrstniško nasilje lahko predstavlja tudi ravnanja, ki ustrezajo opisom kaznivih dejanj (Kazenski zakonik) oziroma ima znake prekrškov v skladu z zakoni, ki določajo prekrške (Zakon o varstvu javnega reda in miru, Zakon o orožju, Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami itd.), zaradi česar je po kazenski in prekrškovni zakonodaji potrebna prijava policiji.

Glede na navedeno je šola dolžna podati prijavo:

- v vseh primerih nasilja, s katerim je povzročena telesna poškodba,
- v vseh primerih spolnega nasilja,
- ko gre za tatvine, izsiljevanje ali poškodovanje stvari (materialno nasilje),
- v vseh primerih, ko posameznik v šolo prinese predmete, ki so po svoji obliki nevarni ali prepovedani (noži, pipci, pirotehnika, pištole itd.).

Prijave ni treba podati v primerih verbalnega in psihičnega nasilja, vendar otroka (starše) opozorimo, da če se počuti ponižano, vznemirjeno ali ogroženo zaradi žaljivih besed ali vedenja posameznika ali skupine, lahko kot posameznik na policijsko postajo poda prijavo kršenja javnega reda in miru.

Pomembno je, da je policija obveščena nemudoma, to je neposredno po dogodku. To velja še posebej za hujše oblike nasilja, saj bo le tako lahko izvedla vse nujne ukrepe, ki ji jih nalaga zakonodaja.

Če so med ravnanji medvrstniškega nasilja kazniva dejanja ali prekrški, mora vzgojno-izobraževalni zavod podati prijavo na policijo.

Ob prijavi policiji ravnatelj posreduje informacijo o nasilju tudi **centru za socialno delo**, ki je po kazenski zakonodaji dolžan sodelovati pri kazenskopravnem obravnavanju povzročitelja nasilja. Center za socialno delo pa ravnatelj obvesti o nasilju tudi v drugih primerih, ko tim oceni, da povzročitelj nasilja ali žrtev potrebuje pomoč te institucije; če gre za primer ogroženega otroka, ki se kaže npr. v zlorabi alkohola ali drog, pogostem izostajanju iz šole, neodzivnosti staršev za sodelovanje z vzgojno-izobraževalnim zavodom, nasilju v družini. V teh primerih izhaja dolžnost prijave iz 91. člena Zakona o socialnem varstvu (»Organi ter zavodi in druge organizacije, ki pri svojem delu ugotovijo ogroženost otroka, mladoletnika ali osebe, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, so dolžni o tem obvestiti center za socialno delo na svojem območju.«).

V primerih, ko je bil zaradi ogroženosti otroka žrtve/povzročitelja obveščen center za socialno delo, vzgojno-izobraževalni zavod razširi članstvo v timu s predstavniki centra za socialno delo in policije ter po potrebi s predstavniki drugih organov in organizacij, ki so vključeni v obravnavo otroka. Namen tako razširjenega tima je izmenjava informacij med organi o različnih oblikah obravnave otroka z namenom medsebojnega sodelovanja (načrtovanja in usklajevanja aktivnosti). Pomemben vidik sodelovanja z drugimi organi in organizacijami pa je tudi skupno načrtovanje in izvajanje preventivnih dejavnosti.

Preventivne dejavnosti na področju medvrstniškega nasilja

Preventivne dejavnosti so usmerjene v prepoznavanje in odzivanje na nasilje, v vzroke za izbiro nasilja v medosebnih odnosih, v učenje vedenj, ki preprečujejo nasilje, ter v dejavnike tveganja za pojav nasilja.

Pri preprečevanju medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih so evropske države, tudi Slovenija, razvile v zadnjih desetletjih številne preventivne modele (Muršič, Filipčič, Klemenčič, Pušnik, Lešnik Mugnaioni, 2012). Vsebinsko jih lahko uvrstimo v tri večje skupine:

1. Modeli, v katerih se na različne načine (delavnice, igre vlog, interaktivna predavanja, projektni dnevi) poskuša otrokom predstaviti:

- značilnosti ter različne oblike nasilja,
- kako prepoznati nasilje in kakšne so lahko njegove posledice,
- kako pomagati vrstniku, če je v primežu nasilja,
- kako se odzvati na nasilno vedenje vrstnikov in se zaščititi,
- komu Povedati,
- kakšna je vloga opazovalcev in kakšna je vloga učiteljev/vzgojiteljev ter vzgojno-izobraževalnih zavodov,
- kdo lahko otroku pomaga, če je doživel posamezno nasilno dejanje ali je trpinčen.

Cilj teh pristopov je torej razumevanje dinamike nasilja, vloge različnih akterjev in učenje aktivnega soočanja z nasilnim vedenjem. Običajno te pristope izvaja šolska svetovalna služba ali zunanji strokovnjaki iz nevladnih organizacij ali izobraževalnih ustanov.

2. Modeli, ki se usmerjajo v vzroke za izbiro nasilja v medosebnih odnosih in komunikaciji ter v učenje vedenj, ki neposredno preprečujejo nasilna dejanja. V teh pristopih poskušamo:

- graditi asertivnost, dobro samopodobo in samospoštovanje pri otrocih,
- otroke učiti reševanja sporov in konfliktov na konstruktiven način, ki izključuje uporabo nasilja za doseg lastnih ciljev, interesov in zadovoljitve potreb; predvsem gre za učenje vrstniške mediacije, pogajanj, iskanja kompromisov,
- razvijati pristope »problem solving«, pri čemer se otroci učijo samostojnega reševanja problemov na nenasilen način,
- pri otrocih krepiti čustveno pismenost, s katero znajo prepoznati in razumeti lastna čustva ter jih obvladovati v različnih kontekstih vrstniških interakcij, hkrati pa uspejo prepoznati čustva drugih in skladno s tem izbirati nenasilna vedenja.

Te modele lahko v vzgojno-izobraževalnih zavodih razvija šolska svetovalna služba v oddelkih ali individualno s posameznimi otroki. Pri tem lahko sodeluje z zunanjimi strokovnimi in svetovalnimi ustanovami ali nevladnimi organizacijami.

3. Modeli, katerih cilj je preprečevati medvrstniško nasilje v njegovem družbenem in strukturnem izvoru

Izhodišče teh modelov je, da otroke – njihovo življenje in vedenje – v veliki meri določajo kategorije: spol, verska, etnična, kulturna in jezikovna pripadnost, seksualnost ter socialna in razredna pripadnost. Te kategorije so poleg individualnih psiholoških značilnosti ključne za razumevanje nasilja med otroki in mladostniki.

Ko otroci pripadajo ranljivim družbenim skupinam, jih to lahko zaznamuje predvsem z izkušnjami neenakosti, diskriminacije, socialne izključenosti, ogroženosti in revščine. To strukturno nasilje, ki ga doživljajo, je dejavnik tveganja za nasilje v medosebnih odnosih v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Zato se je v takšnih družbenih kontekstih treba v preventivnih pristopih ukvarjati s strukturnimi dejavniki tveganja, ne pa iskati vzrokov za nasilno

vedenje otrok v njihovih psihosocialnih vidikih osebnosti. Nujen je multiprofesionalni pristop, ki vključuje sociološko, (socialno)pedagoško, psihološko, kriminološko, socialnovarstveno analizo stanja v vzgojno-izobraževalnem zavodu in v njegovem okolju. Vzgojno-izobraževalni zavod v takšnih preventivnih modelih skupaj z lokalno skupnostjo in njenimi institucijami išče in ustvarja pogoje za sodelovanje z družino ter nosilci moči v (ranljivi) družbeni skupini, ki ji otrok, vpleten v nasilje, pripada. Vzgojno-izobraževalni zavod načrtuje preventivo odvisno od konteksta medvrstniškega nasilja skupaj z lokalno skupnostjo, centrom za socialno delo, nevladnimi organizacijami, policijo in drugimi lokalnimi vzgojno-izobraževalnimi ter kulturnimi ustanovami.

Hitra in strokovna obravnava zaznanega nasilja je najboljša zaščita pred njegovo ponovitvijo.

Ko se odločamo o obliki preventive pred nasiljem v vzgojno-izobraževalnem zavodu, moramo najprej opredeliti pot in korake njegove obravnave. Učinkovita in strokovna obravnava storjenega nasilnega dejanja je namreč najboljša oblika preventive. Sporočila, ki jih vodstvo vzgojno-izobraževalnega zavoda, šolska svetovalna služba ter učitelji/vzgojitelji dajo otrokom, staršem in lokalnemu okolju s hitro, strokovno in odločno obravnavo zaznanega nasilja, so neprecenljiva in najboljša možna zaščita pred njegovo ponovitvijo.

Sklep

Vzgojno-izobraževalni zavodi se soočajo z različnimi oblikami medvrstniškega nasilja, hkrati pa delujejo v raznolikih okoljih in pogojih. Našteto vpliva na načrtovanje preprečevanja nasilja in njegovo obravnavo.

»A ne pozabimo: nobena posebnost oziroma drugačnost vzgojno-izobraževalnega zavoda ne more in ne sme ‚preglasiti‘ temeljnih strokovnih načel obravnave nasilja ter etične in pedagoške zaveze vzgojno-izobraževalnega zavoda, da aktivno preprečuje nasilje in zagotavlja varnost otrokom in drugim deležnikom v vzgojno-izobraževalnem zavodu.« (Lešnik Mugnaioni in Klemenčič, 2014, 55)

Viri

Filipčič, K. in Klemenčič, I. (2011). *Obravnavanje nasilja v družini*. Priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Hayes R. in Herbert C. (2011). *Rising above bullying. From despair to recovery*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Lešnik Mugnaioni, D. in Klemenčič I. (2012). Smernice za obravnavo vrstniškega nasilja v šoli. *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*, 1/2014. 33–57. Kranj: Šola za ravnatelje.

Lešnik Mugnaioni, D., Koren, A., Logaj, V. in Brejc, M. (2009). *Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obravnava*. Kranj: Šola za ravnatelje.

Muršič, M. (2012). Prekiniti krog nasilja. V: *(O)krog nasilja v družini in šoli*, M. Muršič ur. 7–42. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Muršič, M., Filipčič, K., Klemenčič, I., Pušnik, M. in Lešnik Mugnaioni, D. (2012). *(O)krog nasilja v družini in šoli*, Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Prgič, J. (2010). *Šolska in vrstniška mediacija: vse, kar morate vedeti o mediaciji v šoli*. Griže: Svetovalno-izobraževalni center MI.

Pušnik, M. (2012). Nasilje v šoli v krogu nasilja. V: *(O)krog nasilja v družini in šoli*, M. Muršič, ur. 107–143. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Sullivan, K. (2011). *The Anti-bullying Handbook*. London: Oxford University Press. Zabukovec Kerin, K. (2002). Vrstniško nasilje v šoli. V: *Nasilje – Nenasilje*. Ljubljana: i2.

2

PROTOKOL ZA RAVNANJE OB ZAZNAVI IN OBRAVNAVI MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA V VZGOJNO- IZOBRAŽEVALNIH ZAVODIH

PROTOKOL ZA RAVNANJE
OB ZAZNAVI IN OBRAVNAVI
MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA V
VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH
ZAVODIH

2

Vsebina protokola in opredelitev izrazov

Vsebina in namen protokola

Protokol določa ravnanje zaposlenih v javnih vzgojno-izobraževalnih zavodih in zasebnih vzgojno-izobraževalnih zavodih, ki izvajajo javno veljavni program, ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja.

Opredelitev izrazov

»Medvrstniško nasilje« je vsaka oblika fizičnega, psihičnega, spolnega, materialnega ali spletnega nasilja, pri kateri se otrok, nad katerim vrstnik oz. vrstniki izvajajo nasilje, počuti ogroženo, nesprejeto, manjvredno in podobno.

»Otrok« je vsak, ki je do polnoletnosti vključen v vzgojno-izobraževalni zavod. (Protokol uporabljamo tudi v primeru medvrstniškega nasilja med polnoletnimi udeleženci izobraževanja po javno veljavnih programih.)

Ukrepanje ob zaznavi medvrstniškega nasilja

Takojšnja intervencija

A. Naloge strokovnega delavca, ki je zaznal nasilje

Strokovni delavec ali drug delavec vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki je zaznal nasilje ali je bil o njem obveščen:

1. takoj poskrbi za varnost in zdravje otrok, tako da:

- izvede vse potrebne ukrepe za zaščito otroka žrtve,
- če je potrebno, pokliče nujno medicinsko pomoč in o poškodbi obvesti otrokove starše,
- se pogovori z otrokom, ki je bil žrtev³ nasilja, in mu nudi čustveno oporo;

2. isti dan, izjemoma, če okoliščine tega ne dopuščajo, naslednji dan po zaznavi nasilja:

- o dogodku obvesti ravnatelja, razrednika vseh vpletenih otrok, šolsko svetovalno službo in starše,
- naredi zapis dogodka in ga posreduje šolski svetovalni službi.

B. Naloge šolske svetovalne službe

Šolska svetovalna služba isti oz. najpozneje naslednji delovni dan po zaznavi nasilja:

- po potrebi oblikuje načrt za preprečitev nadaljevanja nasilja,
- se ločeno pogovori z otrokom žrtvijo in povzročiteljem nasilja in po potrebi z opazovalci dogodka ter izdela zapis pogovora z namenom razjasnitve okoliščin.

C. Naloge vodstva vzgojno-izobraževalnega zavoda

V odsotnosti šolske svetovalne službe ali če šolska svetovalna služba oceni, da je to potrebno, ločene pogovore iz prejšnjega odstavka opravi ravnatelj ali pomočnik ravnatelja.

3 V besedilu se uporabljajo izrazi žrtev, povzročitelj, storilec, nasilnež, katerih uporabo sodobna strokovna literatura po novem odsvetuje in nadomešča z *učenec, ki izvaja nasilje*, in *učenec, ki doživlja nasilje* (prim. Košir, K., Pečjak, S., Pirc, T. 2021. Medvrstniško nasilje v šoli. Ljubljana: Filozofska fakulteta). S tem pozornost iz identitete (npr. storilec, nasilnež, povzročitelj ...) prenesemo na vedenje (npr. učenec, ki izvaja nasilje). Enako velja za izraz žrtev, ki lahko osebo zaznamuje in vpliva tudi na njeno samopodobo, zato je pomembno, da izraz ne implicira trajnosti.

Procesna intervencija

A. Naloge šolske svetovalne službe

Šolska svetovalna služba na podlagi pridobljenih informacij začne svetovalno delo z otrokom žrtvijo in povzročiteljem nasilja. Na pogovor povabi tudi starše.

Šolska svetovalna služba najpozneje **v treh delovnih dneh** po zaznavi nasilja skliče tim. Člani tima so svetovalni delavec, razrednik oz. vzgojitelj otroka žrtve ter povzročitelja nasilja, ravnatelj in po potrebi drugi strokovni delavci vzgojno-izobraževalnega zavoda. Tim vodi svetovalni delavec, ki tudi ustrezno dokumentira dejavnosti tima.

B. Naloge tima

Naloge tima iz prejšnjega odstavka so:

- izdela načrt pomoči za žrtev nasilja,
- v skladu s predpisi načrtuje vzgojno delovanje za povzročitelja,
- načrtuje delo s starši,
- načrtuje delo z oddelkom, v katerega sta vključena žrtev ter povzročitelj nasilja, in opazovalci,
- sodeluje z zunanjimi institucijami,
- določi izvajalce nalog,
- s primerom nasilja seznanijo druge strokovne delavce vzgojno-izobraževalnega zavoda.

GRAFIČNI PRIKAZ RAVNANJ OB ZAZNAVI MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA

OB ZAZNAVI NASILJA

Takoj

ZAPOSLENI_A, KI JE ZAZNAL_A NASILJE

- Prekine nasilje.
- Izvede potrebne ukrepe za zaščito otroka, ki je doživel nasilje.
- Obvesti starše in, če je potrebno, pokliče nujno medicinsko pomoč.
- Opravi razbremenilni pogovor z otrokom, ki je doživel nasilje.

Isti/naslednji dan

ZAPOSLENI_A, KI JE ZAZNAL_A NASILJE

- Obvesti ravnatelja/-ico, razrednika/-čarko vpletenih otrok, ŠSS, starše vpletenih otrok.
- Izdela zapis dogodka in ga izroči ŠSS.

ŠOLSKA SVETOVALNA SLUŽBA (ŠSS)

- Po potrebi: pripravi varnostni načrt za preprečevanje nadaljevanja nasilja.
- Izvede ločene pogovore:
 - z otrokom, ki je nasilje doživel,
 - z otrokom, ki ga je povzročil,
 - z opazovalci (po potrebi).
- Izdela zapise pogovorov.
- Ob hujših dogodkih obvesti policijo in CSD.

VODSTVO VIZ

- Izvede ločene pogovore:
 - z otrokom, ki je nasilje doživel,
 - z otrokom, ki ga je povzročil,
 - z opazovalci (po potrebi).
- Izdela zapise pogovorov.
- Ob hujših dogodkih obvesti policijo in CSD.

Najpozneje 3 dni po dogodku

ŠOLSKA SVETOVALNA SLUŽBA (ŠSS)

- Skliče interni/razširjeni tim.
- Vodi interni/razširjeni tim.
- Dokumentira delo tima.

VODSTVO VIZ

- Imenuje interni ali po potrebi razširjeni tim.

KONTINUIRANO

Kontinuirano/procesno

INTERNI/RAZŠIRJENI TIM

- Izdela načrt pomoči za otroka, ki je žrtev nasilja.
- Izdela načrt pomoči ter vzgojnega delovanja za otroka, ki je povzročil nasilje.
- Načrtuje delo s starši otroka, ki je nasilje doživel in s starši otroka, ki je nasilje povzročil.
- Načrtuje delo z oddelki.
- Načrtuje delo z opazovalci.
- Seznanja druge strokovne delavce VIZ.
- Sodeluje z zunanjimi institucijami.
- Razdeli naloge.

ŠOLSKA SVETOVALNA SLUŽBA (ŠSS)

- Izvaja svetovalno delo z otrokom, ki je doživel nasilje in z otrokom, ki ga je povzročil.
- Izvede ločene pogovore s starši:
 - otroka, ki je doživel nasilje,
 - otroka, ki je povzročil nasilje.

VODSTVO VIZ

- Nosí odgovornost za ukrepanje.
- Je seznanjeno z nadaljnjimi postopki znotraj VIZ.

Shema povzeta po zgledu grafičnega prikaza za ravnanje ob zaznavi nasilja v družini (Janjušević in Klemenčič, 2008, v Filipčič in Klemenčič, 2011).

PROTOKOL ZA RAVNANJE
OB ZAZNAVI IN OBRAVNAV
MEDVRSTNIŠKEGA NASILJA V
VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNIH
ZAVODIH

2

Sodelovanje z drugimi organi in organizacijami

Obveščanje

Ravnatelj obvesti center za socialno delo, ko oceni, da je otrok žrtev in/ali povzročitelj nasilja, oziroma kadar otrok potrebuje pomoč centra. Za vsa ravnanja, ki ustrezajo opisom kaznivih dejanj oziroma imajo znake prekrškov (npr. povzročena telesna poškodba, spolno nasilje, tatvine, izsiljevanje ali poškodovanje stvari – materialno nasilje – in v primeru, ko posameznik v šolo prinese predmete, ki so po svoji obliki nevarni ali prepovedani – noži, pirotehnika, pištole itd.), ki se preganjajo po uradni dolžnosti, ravnatelj obvesti poleg staršev še policijo in center za socialno delo. V omenjenih primerih šolska svetovalna služba povabi k sodelovanju v timu (v razširjeni sestavi) predstavnika policije in centra za socialno delo ter predstavnike drugih organov in nevladnih organizacij.

Sodelovanje predstavnikov drugih organov in organizacij v timu

Naloge tima v razširjeni sestavi so:

- izmenjava informacij med člani razširjenega tima,
- načrtovanje in usklajevanje dejavnosti za pomoč otroku žrtvi in za obravnavo povzročitelja nasilja,
- spremljanje napredka obravnave,
- dogovor o sodelovanju pri izvedbi preventivnih dejavnosti.

Odgovornost za izvajanje protokola

Za ravnanje zaposlenih v vzgojno-izobraževalnem zavodu pri zaznavanju in obravnavanju medvrstniškega nasilja je v skladu z zakonom, ki ureja organizacijo in financiranje vzgoje in izobraževanja, odgovoren ravnatelj.

